



W.J.M. van der Sanden¹
Th.G. Mettes¹
R. Grol²
A.J.M. Plasschaert¹
E.H. Verdonchot¹

Onderwerpen in de klinische tandheelkunde

Trends in de Nederlandstalige tandheelkundige literatuur

Samenvatting

Trefwoorden:

- Praktijkrichtlijnen
- Onderwerpselectie
- Nederlandstalige publicaties

Uit 'de vakgroep Cariologie en Endodontologie en 'de werkgroep Onderzoek Kwaliteit (WOK) van de Katholieke Universiteit Nijmegen.

Datum van acceptatie:

7 september 1999.

Adres:

W.J.M. van der Sanden
KUN
Postbus 9101
6500 HB Nijmegen

Onderwerp van onderzoek was het ontwikkelen van een methode voor selectie en het prioriteren van onderwerpen die geschikt zijn voor de ontwikkeling van een klinische praktijkrichtlijn voor Nederlandse tandartsen op basis van een literatuuranalyse. Hiertoe werden onderwerpen van Nederlandstalige tandheelkundige publicaties over de periode 1992 tot 1997 naar trefwoorden gerangschikt. De aantallen publicaties per jaar werden uitgezet tegen het publicatiejaar. Zowel onderwerpen met een groot aantal publicaties, als onderwerpen met een hoge regressiecoëfficiënt kunnen wijzen op het belang van het onderwerp. De regressiecoëfficiënt van de lineaire regressie werd als indicator voor de trend genomen.

Het grootste aantal publicaties over deze periode werd gevonden bij implantologie (indicatiestelling), gevolgd door orthodontische behandelingsplanning en parodontologie (indicatiestelling). De onderwerpen met de hoogste waarde van de regressiecoëfficiënt waren infectiepreventie, temporo-mandibulaire dysfunctie en implantologie (indicatiestelling).

Geconcludeerd kan worden dat met de hier beschreven methode veranderingen in de onderwerpen van Nederlandstalige tandheelkundige publicaties zichtbaar kunnen worden gemaakt. Deze onderwerpen lenen zich mogelijk voor het ontwikkelen van klinische praktijkrichtlijnen. De resultaten zullen gecombineerd worden met gegevens uit andere methoden om te komen tot een verdere onderwerpselectie.

SANDEN WJM VAN DER, METTES THG, GROL R, PLASSCHAERT AJM, VERDONCHOT EH. Onderwerpen in de klinische tandheelkunde. Trends in de Nederlandstalige tandheelkundige literatuur. Ned Tijdschr Tandheelkd 1999; 106: 366-368.

Inleiding

De ontwikkeling van klinische praktijkrichtlijnen in de tandheelkunde krijgt in toenemende mate aandacht. Een klinische praktijkrichtlijn wordt omschreven als een wetenschappelijk onderbouwde en op klinische ervaring gebaseerde leidraad, die de tandarts kan helpen bij het nemen van beslissingen over de gewenste zorg (Field en Lohr, 1992). Binnen de tandheelkunde in Nederland zijn diverse initiatieven genomen om tot de ontwikkeling van praktijkrichtlijnen te komen, maar de kwaliteit van deze richtlijnen kan verbeterd worden (Verdonchot *et al.*, 1997). Wetenschappelijk onderzoek naar een goede methode voor het opstellen, invoeren en evalueren van praktijkrichtlijnen werd dan ook aanbevolen (Verdonchot *et al.*, 1995).

Een essentiële stap in de procedure voor de ontwikkeling van een praktijkrichtlijn is de keuze van het onderwerp waarvoor men een praktijkrichtlijn wil ontwikkelen. Wordt het gekozen onderwerp door de beroepsgroep niet als een probleem ervaren, dan zal de richtlijn waarschijnlijk niet worden geaccepteerd (Lomas, 1993). Diverse methoden om geschikte onderwerpen te selecteren zijn denkbaar. Hierbij kan gedacht worden aan bestaande methoden, zoals het ondervragen van experts en het organiseren van paneldiscussies of consensusbijeenkomsten (Grol, 1995). In de Verenigde Staten, de bakermat van de richtlijnontwikkeling, worden richtlijnen onder andere door de National Institutes of Health (NIH) ontwikkeld. De NIH heeft als hoofddoel het vertalen van de resultaten van medisch onderzoek naar de algemene praktijk. Bij de

onderwerpselectie wordt dan ook vooral gelet op nieuwe ontwikkelingen of technieken in de gezondheidszorg (Field en Lohr, 1992; Grol, 1993). In Nederland worden sinds 1988 door het Nederlands Huisartsen Genootschap (NHG) standaarden voor de huisartsen ontwikkeld. De NHG Adviesraad Standaarden kiest een onderwerp waarbij wordt gelet op de relevantie van het onderwerp voor de huisartsgeneeskunde, de beschikbaarheid van wetenschappelijke gegevens en de mogelijkheid om een eenduidige richtlijn op te stellen (Grol, 1993; Grol *et al.*, 1994; Lombarts en Van Everdingen, 1995; Tijssen *et al.*, 1998). De Jeugdgezondheidszorg (JGZ), ten slotte, gebruikt de preventieprogramma's die beschreven zijn in de Preventiegids als bron van onderwerpselectie (Hirasing *et al.*, 1998).

Een nieuwe mogelijke vorm van onderwerpselectie en het prioriteren van onderwerpen voor de ontwikkeling van klinische praktijkrichtlijnen voor de tandarts in Nederland, is een analyse van publicaties in de Nederlandstalige tandheelkundige tijdschriften en seriewerken. Er wordt over de meest uiteenlopende onderwerpen in de nationale tandheelkundige tijdschriften gerapporteerd. Een toenemende publicatiestroom over een specifiek klinisch onderwerp kan op het bestaan van een klinisch knelpunt of probleem duiden, waarvoor op dat moment een grotere informatiebehoefte bestaat. Het onderwerp van een klinische praktijkrichtlijn voor Nederlandse tandartsen zou dan hieruit kunnen worden afgeleid, temeer als blijkt dat diverse publicaties over hetzelfde onderwerp tot verschillende conclusies leiden. Een richtlijn zou dan meer eenheid kunnen brengen (Bader en Shugars, 1995). In de internationale tandheelkundige literatuur werd slechts

één publicatie aangetroffen waarin op vergelijkbare wijze is gekomen tot een analyse van onderwerpen. Het betrof echter een analyse over de periode van 1986 tot 1991 en voor de Engelse situatie (Murray, 1992). Het bleek dat het grootste deel van deze publicaties (18,8%) handelde over restauratieve tandheelkunde en 13,7% over algemene onderwerpen zoals praktijkmanagement, infectiepreventie, computers en financiën. Er zijn echter weinig gegevens beschikbaar over de mogelijkheid om deze methode als representatieve vorm van onderwerpselectie bij het ontwerpen van praktijkrichtlijnen te benutten.

In dit onderzoek wordt de bruikbaarheid van een nieuwe methode, een literatuuranalyse, onderzocht op de mogelijkheid van onderwerpselectie en het prioriteren voor klinische praktijkrichtlijnen. Daarbij wordt gezocht naar trends in de gepubliceerde onderwerpen in de Nederlandstalige literatuur.

Materiaal en methode

De aanname is dat onderwerpen waarover veel wordt gepubliceerd knelpunten vormen in de praktijk en zich daardoor lenen voor het ontwikkelen van praktijkrichtlijnen. Als bronmateriaal werd gekozen voor de jaarlijks verschijnende serie 'Nederlandstalige tandheelkundige literatuur' over de periode 1992 tot 1997 (Hofman *et al*, 1993-1998). De in deze uitgaven opgenomen tijdschriften zijn: het Belgisch Tijdschrift voor Tandheelkunde, Exkies, het Nederlands Tandartsenblad, het Nederlands Tijdschrift voor Geneeskunde, het Nederlands Tijdschrift voor Tandheelkunde, het Nederlands Tijdschrift voor Mondhygiëne/NVM Tijdschrift, Standby en De Tandartspraktijk. Bovendien is in deze serie 'Het Tandheelkundig Jaar' opgenomen. Van deze tijdschriften werden de oorspronkelijke artikelen, verslagen, redactionele bijdragen en ingezonden brieven in de analyse betrokken. De rubrieken agenda, aankondigingen, productinformatie, boekbesprekingen en personalia werden buiten beschouwing gelaten. Uit het Nederlands Tijdschrift voor Geneeskunde werden alleen artikelen handelend over tandheelkundige onderwerpen in de analyse betrokken.

De artikelen werden aan de hand van de trefwoorden geanalyseerd. Voor zover door de samenstellers van de bovengenoemde serie verschillende trefwoorden aan publicaties met betrekking tot eenzelfde onderwerp waren toegekend, werden deze door de onderzoekers samengevoegd en als één onderwerp gerubriceerd (bijv. 'HIV' en 'AIDS' werden beide gerubriceerd onder 'AIDS'). De trefwoorden werden vervolgens gerangschikt naar de frequentie van voorkomen. Om praktische redenen werden onderwerpen met minder dan 6 publicaties per jaar niet opgenomen. De aantallen publicaties werden uitgezet tegen de publicatiejaren. De belangstelling met betrekking tot een onderwerp kan in de loop van enkele jaren stijgen, dalen of constant blijven. Als indicator voor deze trend werd de regressiecoëfficiënt van de lineaire regressie door de punten in het diagram geselecteerd. Als de regressiecoëfficiënt = 0,5 was er sprake van een stijgende tendens. Wanneer de regressiecoëfficiënt = -0,5 was er sprake van een dalende tendens. Een waarde tussen -0,5

en 0,5 werd geassocieerd met gelijkblijvende publicatieaantallen over de jaren heen. De onderwerpen die de hoogste waarde van de regressiecoëfficiënt of het hoogste aantal publicaties hadden, werden geacht het meest in aanmerking te komen voor de ontwikkeling van een praktijkrichtlijn.

Resultaten

Er bleken in totaal 29 verschillende onderwerpen met een score van meer dan 6 publicaties per jaar te zijn. Het aantal publicaties over de periode 1992 tot 1997 per onderwerp en de daarbij behorende regressiecoëfficiënt zijn opgenomen in tabel 1. Een voorbeeld van de resultaten van de regressieanalyse wordt geïllustreerd in afbeelding 1.

Over het onderwerp 'implantologie (indicatiestelling)' werd het meest frequent gerapporteerd, gevolgd door 'orthodontische behandelingsplanning' en 'parodontologie (indicatiestelling)'. Het onderwerp 'infectiepreventie' bezat de hoogste waarde van de regressiecoëfficiënt, gevolgd door 'temporomandibulaire dysfunctie' en 'implantologie (indicatiestelling)'.

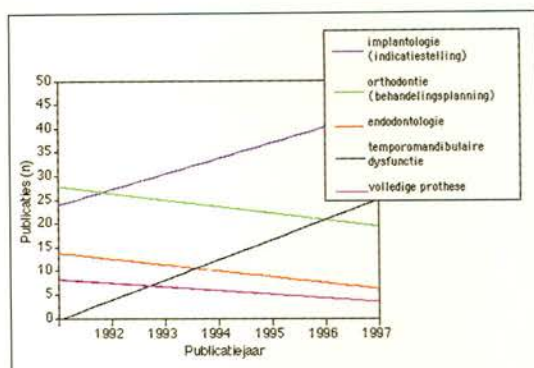
Discussie

Aan de hand van de hier beschreven methode kan vastgesteld worden welke onderwerpen in een bepaalde periode in de belangstelling staan. Voor de tandarts algemeen-practicus zou dit een referentiekader kunnen zijn voor de ontwikkelingen in de eigen praktijk. Een groot aantal publicaties over een bepaald onderwerp duidt op het belang van dat onderwerp op dat moment. Een hoge waarde van de regressiecoëfficiënt wijst op een toename in de belangstelling van dat onderwerp, ook al kunnen de aantallen publicaties op jaarbasis gering zijn. Selectie en het prioriteren van onderwerpen die geschikt zijn voor de ontwikkeling van klinische praktijkrichtlijnen moet dan ook door een combinatie van deze beide factoren plaatsvinden.

De betekenis van de waarde van de regressiecoëfficiënt werd weliswaar arbitrair bepaald, maar ook een verdubbeling van het neutrale gebied, waarbij sprake is van een gelijkblijvend aantal publicaties, zou geen extra onderwerpen uitsluiten die in aanmerking komen voor de ontwikkeling van een richtlijn. Bovendien zijn vooral die onderwerpen, die een grote positieve regressiecoëfficiënt vertonen, van belang bij deze vorm van analyse omdat van slechts enkele knelpunten een richtlijn kan worden gefor-

Tabel 1. Onderwerpen met het totale aantal publicaties (n) en de daarbij horende regressiecoëfficiënt (b) over de periode 1992 tot en met 1997.

Onderwerp	n	b
Infectiepreventie	57	6,34
Temporomandibulaire dysfunctie	37	4,23
Implantologie (indicatiestelling)	202	3,26
Preventie van cariës	56	2,77
Pijnklachten	46	2,29
Kwaliteitszorg	51	2,20
Lokale anesthesie	26	1,88
Behandeling van melkelementen	29	1,40
Medisch gecompromitteerde patiënten	42	1,08
Mondziekten (pathologie)	44	0,97
Tarieven	89	0,94
Esthetiek	58	0,91
Geschiedenis	77	0,60
Mondhygiënist	92	0,46
Parodontologie (indicatiestelling)	137	0,31
Gehandicapten	49	0,25
Gerodontologie/behandelingsplanning	36	-0,06
Mondhygiëne	63	-0,08
Cariës	67	-0,14
Angst	47	-0,14
Glasionomeer	38	-0,68
Volledige prothese	35	-0,77
Röntgenologie (indicatiestelling)	58	-0,88
Adhesieve technieken	46	-1,14
Endodontologie	54	-1,26
AIDS	34	-1,29
Orthodontische behandelingsplanning	141	-1,40
Amalgaam	85	-1,57
Automatisering	47	-17,14



Afb. 1. Lineaire regressielijnen van de aantallen publicaties van enkele onderwerpen uitgezet tegen het publicatiejaar.

afgeleid uit de hoge waarde van de regressiecoëfficiënt van het onderwerp 'infectiepreventie'.

Soms treedt een plotseling sterke verandering op in de publicatiestroom. Voor sommige van deze pieken is een eenvoudige verklaring te vinden, bijvoorbeeld een jubileumjaar van een wetenschappelijke vereniging. Deze hangt niet samen met een toename in de relevantie van het knelpunt. Als er een correctie voor dergelijke pieken wordt uitgevoerd resulteert dit in een meer gelijkblijvende publicatiestroom. Als een dergelijke piek in 1997 optrad, resulteerde deze correctie in een verlaging van de regressiecoëfficiënt. Trad de piek daarentegen aan het begin van de rapportageperiode op, resulteerde de correctie in een verhoging van de regressiecoëfficiënt. Er blijken tevens grote verschuivingen en fluctuaties te bestaan in de onderwerpen van Nederlandstalige tandheelkundige publicaties. Om te verifiëren of deze Nederlandse gegevens op zichzelf staan of passen in een bredere context, werd geprobeerd de gegevens te vergelijken met soortgelijke publicaties in de internationale literatuur. Deze bleken echter niet beschikbaar, hetgeen een internationaal vergelijk niet mogelijk maakt.

Verder onderzoek naar methoden die een inzicht in het bestaan van eventuele knelpunten in de klinische praktijk situatie kunnen geven wordt momenteel uitgevoerd. Uit deze methoden blijken ook andere onderwerpen tevoorschijn te komen dan uit de hier beschreven methode. Onderwerpselectie en het prioriteren van onderwerpen,

muleerd. Een indicatie voor de validiteit van deze aanname wordt geleverd door de invoering van het paroprotoocol in 1998, die werd voorafgegaan door een groot aantal publicaties. Het advies van de werkgroep infectiepreventie (WIP) in 1995 had kunnen worden

die zich mogelijk lenen voor het ontwikkelen van klinische praktijkrichtlijnen, met alléén de hier beschreven methode biedt dan ook te weinig houvast. De resultaten van deze methode zullen statistisch en inhoudelijk vergeleken moeten worden met resultaten verkregen met behulp van andere methoden. Hierbij valt ook te denken aan directe vragen van tandartsen uit de algemene praktijk en wensen van de patiënten. Ook een verzamelpunt voor vragen uit de algemene praktijk zou een zeer actueel beeld kunnen opleveren. Een mogelijkheid daartoe werd onlangs in het Nederlands Tijdschrift voor Tandheelkunde geopend met de nieuwe rubriek 'Vraag van de maand'.

Literatuur

- BADER JD, SHUGARS DA. Variation, treatment outcomes, and practice guidelines in dental practice. *J Dent Educ* 1995; 59: 61-95.
- FIELD MJ, LOHR KN. Guidelines for clinical practice: from development to use. Washington DC: National Academy Press, 1992.
- GROU R. Development of guidelines for general practice care. *Br J Gen Pract* 1993; 43: 146-151.
- GROU R. Kwaliteitsbevordering voor en door huisartsen. Utrecht: Nederlands Huisartsen Genootschap, 1995.
- GROU R, EVERDINGEN JJE VAN, CASPARIE AF. Invoering van richtlijnen en veranderingen: een handleiding voor de medische, paramedische en verpleegkundige praktijk. Utrecht: De Tijdstroom, 1994.
- HIRASING RA, LEERDAM FJM VAN, ZAAL MA VAN. Methodiek voor de ontwikkeling van JGZ-standaarden. TNO-Rapport 98.010. Leiden: TNO, 1998.
- HOFMAN IJH, SCHATTENBERG RM. Nederlandstalige tandheelkundige literatuur 1992, 1993, 1994, 1995, 1996, 1997. Nijmegen: Mediagroep KUN, 1993-1998.
- LOMAS J. Making clinical policy explicit: legislative policy making and lessons for developing practice guidelines. *Int J Technol Assess Health Care* 1993; 9: 11-25.
- LOMBARTS MJMH, EVERDINGEN JJE VAN (RED). Consensus over medisch-specialistische richtlijnen. Utrecht: CBO, 1995.
- MURRAY JJ. The British Dental Journal: a report on its activities 1986-1991. *Br Dent J* 1992; 172: 453-456.
- TIJJSSEN JGP, SIMOONS ML, EVERDINGEN JJE VAN. Landelijke richtlijnen voor het klinisch handelen, een methodologische beschouwing. *Ned Tijdschr Geneesk* 1998; 142: 2078-2082.
- VERDONSCHOT EH, PLASSCHAERT AJM, GROU R, TRUIN GJ. Op weg naar een kwaliteitssysteem in de tandheelkundige zorgverlening. *Ned Tijdschr Tandheelk* 1995; 102: 344-48.
- VERDONSCHOT EH, PLASSCHAERT AJM, GROU R. Praktijkrichtlijnen in de tandheelkunde. Een inzicht in de Nederlandse situatie. *Ned Tijdschr Tandheelk* 1997; 104: 99-103

Summary

Key words:

- Practice guidelines
- Dutch dental literature
- Topic selection

Trends in clinical dentistry. Topics in the Dutch dental literature.

Aim of the study was to evaluate a method for selecting topics suitable for developing dental clinical practice guidelines in the Netherlands, based on an analysis of Dutch dental journals.

A search for dental clinical topics was conducted by analysing Dutch dental journals, magazines and series over the period 1992-1997. The numbers of publications per topic were plotted against the publication years. The number of publications as well as the value of the slope of the linear regression were considered to be indicators of the importance of a topic.

'Dental implants (indication)' had the highest number of publications, followed by 'orthodontic treatment planning' and 'periodontology (indication)'. The topic 'practice hygiene' showed the highest value of the slope of the linear regression, followed by 'TMJ dysfunction' and 'dental implants (indication)'.

With this method, it is feasible to detect changes and tendencies in the Dutch dental literature. It permits a selection of clinically relevant topics over a time span. It was concluded that this method may be very useful in the selection of a topic, but should probably be combined with other methods.